

ZEREN BILLA?

Baserritar ta erri txikietako jendea makiña bat aldiz larritu da, jakin nairik, mendiz-mendi gabiltzanok zeren billa ibiltzen ote geran. Baserritarra ziara materialista da, arentzako, gauzak, pesetekin neur-tzen dira. Izan ere, laborarien bizitza, urteak zear, neketsua izan da. Dirua irabazteko kaleak baño lan geiago eskatzen du baserriak eta ez dute izan, irabaztetik kanpora, bestelango jostarik; pelota, arrija-sotze, idi-dema, ta abar. guztiak apustuari geiago begiraturik egiten dira, diruari intzigiduta.

Ala ere, euskeltzale askok, ta batez ere olerkariak, gure baserriak loraz beterik ikusten dituzte. Baña mendizaleak ikusten degun egia, lora gutxi ta zimaur ta kirats asko.

Gaur egunian, Bizkai-Gipuzkoetan mendizale ugari da ta probintzia auetako baserritarrak zerbait oitu dira, baña espeleologiak oraindik ematen die buruko miña. Ta emendik kanpora eztago zer esanik.

Zein mendizalari ez die galdetu mendiz-mendi ibiltzearren ia zenbat pagatzen dien? Oraindik gogoratzen naiz, Lamariano nere lagun zaarrakin Sierra Salvada guztia igarota Mercadillo de Mena-ra eldu giñanean tabernako gizonak egin zigun arrera: "Orrela ibilli baño obe dek lana egin". Ark uste zuan ortatik bizi giñala. Ta beste Matxinbentako jaun arek esan ziguna: "Diputazioak kobratzen dituan inpuestoetatik, amaika diru alperrik emanak dituk mendietara igotzen zeranoi". Zein mendizalek ez dio entzun basarritarrari, kezka: "Zenbat pagatzen dizute?"

Bein, Pirineo-ko Valle de Ara gañekaldean geundela, Ugarteburu, Larreategi ta irurok, biaramunean Vignemale mendi-gallurrera igotzeko planoa ikusten ari giñelarik, bertako artzai bat urreratu zitzaigun ta alkarrizketatxo bat izan ondoren, beste gabe, esan zigun: "Ta, zuek, irurok zerate injineroak?". Ahoa bete agiñekin laga ginduzen,

Baña koba kontuak oraindik arrigarriagoak dira. Oraintxen dala iru urte, Foruako Atxetako aitzuloan Barandiarani bertako aztarke-tak egiten lagunduz nenbillela. Errigoitiko langille bat genduan lurkarreorako laguntzalle ta ainbat aldiz urreratu zan neregana galde-tuz: "Emen ezurrak bakarrik ez dira izango... e? Ez deritoxozu...?". Ixillian Barandiarani aitzen eman nion baserritar aren kezka. Ta, don Joxe Miel ain da umoretsua eze, bere eskuetara are-arri zati bat joan zanean, puxketa bat kendu zion, ta arri orrek zelan izaten dituan silizezko txatal batzuk kolore gorriaren briztadak egiten dituztenak, eman zidan esanaz baserritar ari erakusteko zer billatu genduan. Erakutsi nionean, pikardiazko irri-parrez, esan zidan: "Nik bai igarri emen urria edo izango zala. Ezurregaitik bakarrik iñor ez da arduratzen". Gero kosta zitzaigun ari burutik kentzea urrea etzala. Ze, bere partea espero zuan.

Ori zala ta, kontatu zigun Barandiaranek orain urte asko dala Itziar-go Urtiagan gertatua. Urtiagan aintziñako gizonen ezurrak billatu zituztenean, ba-omen ebillen inguruko baserrietan urte otsaren zurrumurrua; ta goiz batean, aurreko eguneko lanari jarraitzeko as-muz koba artara inguratu ziranean, lurak, arriak, ezurrak ta gañe-rako ziranak eta ez ziranak, naasturik billatu omen zituzten, uste eze goldeakin ibilli zirela. Gero jakin omen zuten auzoko baserritarrik geienak ibilli zirela gau guztian izerdi-patsetan urte billa.

Andik aurrera, Barandiaranek, lurkarreorako artzen dituan lan-gilleeri agintzen die: "Urrerik azaltzen bada, zeuentzat; ta gañerakoa geuretzat". Kunplimentu orrekin don Joxe Miel lasaiago dabil. Baña, penagarria oraindik langillerik ez aberastea. Orraitiok, ba omen dute gauza konsolagarri bat: iñun ez omen da langillerik lanetik aberastu.

Aurtengo udaberrian Izaba-ra joan nintzanean, batzuek ezagutu ninduen Pierre Saint-Martin-go lezan ibillitako espeleologoetariko bat nintzala, ta esan ziraten jakifanean dirala frantsesak tunela egin dutela, ez ordea uragaitik, baizik uranioa omen da. Alperrikakoa zan aieri

aditzen ematen astea karaitzean ez dagola uraniorik. Baña ariari jarraituz konturatu nintzan mataza ura nundik etorren. Bortuetan Santa Engaratziko artzai batzueri aditu omen zien. Jakifia, Santa Engaratziko artzaiak euskeraz mintzatzen dira ta nunbait "ura" gora ta "ura" bera jardun ziran leza barneko errekatxoagaitik eta Erronkariakoak "ura" uraniotzat ulertu.

Norbert Casteret-i aitu nion. Bein, joan omen zan Montespan-era (Alto Garona) bizikletan, eta beti bezela, leza berririk arkitzen ote zuan asi omen zan nekazari bati galdezka inguru artan aitzulorik eza gutzen ote zuan, ta erantzunez Montespan-go leza aipatuaren berri ematen asi zitzaion; baña, jakifia, aintzifiatik ezagutzen zituala erantzun zion, ta berri billa ebillela. Laborariak ori entzun zuanean, galdetu zion:

—Orraitiok, zu etzera izango Casteret aipatua.

—Bai, ber-bera.

—Orduan, zu zaitugu Montespan-go lezea billatu ta lenbiziko azterketak egin zituana. Ba, arritzen nau zu bizikletan ikusi bearrak.

—Zergaitik?

—Ba..., aditzea degunez, leza onetan arkitutako irudiak amar milla dolar-etan Ameriketara saldu omen zenitun, eta... bein dirutza ori jaso ezkerok gutxienez autoan ikustea pentsatzen nuan.

Casteret-ek billatutako irudiak buztifñezkoak ziran eta ez legoke aiek andik mugitzerik desegindu gabe. Errialde guzietan zakurrak oifutsik.

Gisa ortako usteak zituzten Montespan-goak, Saint-Périer-go kondeak *Venus de Lespuge*, marfillezko irudia billatu zuanean Ameriketara garesti saldu zuala. Baña irudi ori, ain zuzen ere, Saint-Germain-go Museoaan gordetzen da Saint-Périer jaunak erregalaturik.

Orrelako usteetan bizi dira oraindik zenbait laborari atomika aroan. Ta eztira arritzekoak pasadizo auek.

Beste bein, ta au ere Barandiaranekin geundela, Gernikako osatu batean gifian afalondoko txolardean berriketaldi bat egiñaz. Tartean, fisikan jakitun degun Sabin Etxeberria gernikarra genduan ta zenbait legeren berri galdetuz berari, nik ez dakit zelan eta zergaitik, solasa aldendu zan astronautika kontura. Illargira osterea egingo

ote zan ala ez; ori zan guztiok kezkatu ginduzena. Atzekaldean, zutik, agura zaartxo bat genun noizik-peinka bere buruari eragiteaz ta agoa irikitzeke "Uun...!" arramuzka askatuz. Eta maiko batek esan zionean: "Zer, etzaude konforme?"

—Juun!... Illargira joan gizona? Joan bai; joan egingo litza-kek... arioplanua artu ta lentxoago edo gerotxoago elduko litza-kek. Baña, gelditu ez ordea.

—Bein joan ezkerok gelditu ez? Zergaitik ez ba?

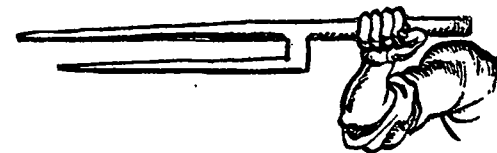
—An, zeri oratu?

Orrek eman zigun guztiori buru-austea. Erabagi genduan orraitio-kiok. Iberan, mee xamar dagonean joan eta adar-punta batek oratu, bertan zintzilik gelditzeko. Ta, gero, gastatu baño len berriz onuntza abiatu, gastatutakoan ez erortzeko. Denok konforme: agurea ere bai (1).

Egia esan, nik ez dakit nola arraio konpontzen diran baserritar-rrak, konzepzioñoarean konzeptoa konzebitzeko.

Beste gertaera au ere etzan makala: eibartar mendizale kuadrilla bat, egualdi txarrak jota auzo txiki bateko tabernan sartu zira-nean, neskameari (lodi txamarra izanarren neska-mee omen zan) deiturik ajedrez-a eskatu omen zien, eta andik lasterrera nagusia azaldu omen zan, esanaz: "Parkatu, jaunak, baña ez degu "ajedrez" edaririk".

J. SAN MARTIN

(1) Barandiaran'ek "Mitología Vasca", Ediciones Minotauro. Madrid, 1960, liburuan aipatzen du 11'garren orrialdean, Euskerrian toki askotako ustea dan bezela.